

Justyna Sadowska

Notariusz w Sieradzu

ORCID 0000-0001-6302-995X

justynasadowska@op.pl

Rola sądu opiekuńczego w sprawach z zakresu przerywania ciąży

Słowa kluczowe: przerywanie ciąży, sąd opiekuńczy, postępowanie nieprocesowe, zgoda na zabieg, kobieta małoletnia

Streszczenie: W artykule została omówiona rola sądu opiekuńczego w sprawach z zakresu przerywania ciąży. W pierwszej kolejności przedstawiono przypadki przerywania ciąży, w których ustawodawca dopuszcza ingerencję sądu opiekuńczego. W tym zakresie zostały omówione przede wszystkim uprawnienia procesowe przysługujące poszczególnym podmiotom postępowania w przedmiocie wyrażenia zgody przez sąd opiekuńczy na przerywanie ciąży. Kolejno przedstawiono podmioty uprawnione do wyrażenia zgody na wskazany zabieg. Dalsze rozważania dotyczą stosunku zgód na przerywanie ciąży wyrażanych przez poszczególne podmioty.

The role of the guardianship court in cases related to termination of pregnancy

Keywords: termination of pregnancy, the guardianship court, non-litigious proceedings, consent to treatment, a minor

Summary: The article is about the role of the guardianship court in cases related to termination of pregnancy. First of all, have been presented cases of termination of pregnancy in which the legislator allows the interference of the guardianship court. In this regard mainly have been discussed procedural rights due to individual subjects of the proceedings on the consent of the guardianship court to terminate the pregnancy. In the article were presented also entities authorised to consent to indicated procedure. Further consideration concern the ratio of consents to termination of pregnancy expressed by different entities.

1. Wstęp

Problematyka przerywania ciąży została uregulowana w ustawie z dnia 7 stycznia 1993 roku o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży¹. Zgodnie z art. 4a ust. 1 pkt 1 i 3 u. pl.r. przerywanie ciąży może być dokonane wyłącznie przez lekarza, w przypadku gdy: ciąża stanowi

¹ Dz.U. z 1993 r., nr 17, poz. 78 ze zm., dalej jako: u. pl.r.

zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej (pkt 1) albo zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego (pkt 3)². Pierwsza z przesłanek dopuszczalności przerywania ciąży stanowi przesłankę leczniczą, zwaną również terapeutyczną. Zachodzi ona wówczas, gdy stan choroby matki pogłębi się w wyniku ciąży albo też ciąża będzie przyczyną powstania danej jednostki chorobowej³. Druga ze wskazanych przesłanek jest nazywana przesłanką prawną lub kryminalną. Przesłanka ta dotyczy ciąży powstałej na skutek czynu zabronionego. Przy czym przepisy u. pl.r. nie wskazują, o jakie czyny zabronione chodzi. Mogą być to zatem dowolne czyny opisane w Kodeksie karnym⁴ lub innych ustawach karnych, których następstwem jest ciąża, np. zgwałcenie (art. 197 k.k.), kazi-rodztwo (art. 201 k.k.), obcowanie płciowe z osobą poniżej 15 lat (art. 200 k.k.)⁵.

Do przerywania ciąży jest wymagana pisemna zgoda kobiety. W przypadku małoletniej lub kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie jest wymagana pisemna zgoda jej przedstawiciela ustawowego. W przypadku małoletniej powyżej 13. roku życia wymagana jest również pisemna zgoda tej osoby (art. 4a ust. 4 zd. 1-3 u. pl.r.). W przypadku małoletniej poniżej 13. roku życia jest wymagana zgoda sądu opiekuńczego, a małoletnia ma prawo do wyrażenia własnej opinii (art. 4a ust. 4 zd. 4 u. pl.r.). W przypadku kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie wymagana jest także pisemna zgoda tej osoby, chyba że na wyrażenie zgody nie pozwala stan jej zdrowia psychicznego. W razie braku zgody przedstawiciela ustawowego do przerywania ciąży jest wymagana zgoda sądu opiekuńczego (art. 4a ust. 4 zd. 5 i 6 u. pl.r.).

Konieczność wyrażenia zgody przez sąd opiekuńczy co do przerywania ciąży została zatem przewidziana w dwóch przypadkach. Po pierwsze co do przerywania ciąży małoletniej poniżej 13. roku życia (por. art. 4a ust. 4 zd. 4 u. pl.r.). Po drugie w razie braku pisemnej zgody przedstawiciela ustawowego małoletniej lub kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie (art. 4a ust. 4 zd. 2 i 6 u. pl.r.). Powyższe przypadki stanowią z jednej strony przejaw ochrony prawnej udzielanej przez sąd opiekuńczy w stosunku do kobiety małoletniej lub ubezwłasnowolnionej całko-

² Przepis art. 4a ust. 1 pkt 2 u. pl.r. stanowił, że przerywanie ciąży może być dokonane w przypadku, gdy badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu. Wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 października 2020 r. sygn. akt K 1/20 (Dz.U.2021.175) został on uznany za niezgodny z art. 38 w związku z art. 30 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z tym wyrokiem przepis art. 4a ust. 1 pkt 2 u. pl.r. traci moc z dniem 27 stycznia 2021 r.

³ Por. R. Kubiak, *Prawo medyczne*, Warszawa 2010, s. 549. Bezprawne uniemożliwienie wykonania zabiegu przerywania ciąży w sytuacji określonej w art. 4a ust. 1 pkt 1 u. pl.r. uprawnia kobietę do dochodzenia wyrównania szkody wynikłej z tego zdarzenia (wyrok SN z dnia 21 listopada 2003 r., V CK 167/03, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 10, s. 468).

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U. z 2020 r., poz. 1444 ze zm., dalej jako: k.k.

⁵ Por. R. Kubiak, *op.cit.*, s. 555, 556; M. Nesterowicz, *Prawo medyczne*, Toruń 2010, s. 250.

wicie. Z drugiej jednak regulacje art. 4a ust. 4 zd. 2 i 6 oraz zd. 4 u. pl.r. stanowią istotne ograniczenie rodziców w wykonywaniu władzy rodzicielskiej i opiekunów w sprawowaniu opieki.

W niniejszym opracowaniu zostaną przedstawione przypadki przerywania ciąży, w których ustawodawca dopuszcza ingerencję sądu opiekuńczego. W tym zakresie zostaną omówione przede wszystkim uprawnienia procesowe (pozycja procesowa) przysługujące poszczególnym podmiotom postępowania w przedmiocie wyrażenia zgody przez sąd opiekuńczy na przerwanie ciąży. Analizie zostanie poddany także stosunek zgód na wykonanie wskazanego zabiegu wyrażanych przez poszczególne podmioty.

2. Podmioty uprawnione do wyrażenia zgody

Dokonanie zabiegu przerywania ciąży wiąże się z koniecznością uzyskania przez lekarza wykonującego ten zabieg stosownych zgód. Podstawową przesłanką warunkującą wykonanie zabiegu jest bowiem zgoda. Jak już zaznaczono, do przerywania ciąży wymagana jest przede wszystkim pisemna zgoda kobiety (por. art. 4a ust. 4 zd. 1 u. pl.r.). Przy czym należy przyjąć, mając w szczególności na uwadze brzmienie art. 4a ust. 4 zd. 2 i 3 u. pl.r., że w art. 4a ust. 4 zd. 1 u. pl.r. ustawodawca miał na myśli małoletnią powyżej 13. roku życia. Małoletnia poniżej 13. roku życia ma bowiem prawo do wyrażenia własnej opinii w przedmiocie przerywania jej ciąży, nie wyraża zaś zgody na wykonanie zabiegu (por. art. 4 ust. 4 zd. 4 u. pl.r.). Natomiast kobieta ubezwłasnowolniona całkowicie wyraża pisemną zgodę na przerywanie jej ciąży, chyba że na wyrażenie zgody nie pozwala stan jej zdrowia psychicznego (por. art. 4a ust. 4 zd. 5 u. pl.r.).

Przepis art. 4a ust. 4 zd. 1 u. pl.r. zastrzega pisemną formę dla zgody wyrażonej przez kobietę⁶. Przepis ten nie określa jednak, czy wymóg formy pisemnej został zastrzeżony *ad solemnitatem* czy *ad probationem*. Zgodnie z art. 73 § 1 k.c.⁷, jeżeli ustawa zastrzega dla czynności prawnej formę pisemną, dokumentową albo elektroniczną, czynność dokonana bez zachowania zastrzeżonej formy jest nieważna tylko wtedy, gdy ustawa przewiduje rygor nieważności. Przepis art. 4a ust. 4 zd. 1 u. pl.r. nie zastrzega rygoru nieważności dla formy pisemnej zgody kobiety na przerywanie ciąży. W konsekwencji niedochowanie formy pisemnej zgody nie powoduje nieważności oświadczenia kobiety⁸. Kobieta może zatem wyrazić zgodę w formie ustnego oświadczenia. W praktyce mogą pojawiać się problemy z udowodnieniem

⁶ Por. uwagi w zakresie formy zgody na zabieg w ogólności: P. Sobolewski, *Form of consent*, [w:] L. Bosek (red.), *Medical Law*, Warszawa 2019, s. 152 i n.

⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz.U. z 2020 r., poz. 1740 ze zm., dalej jako: k.c.

⁸ Tak też R. Kubiak, *op.cit.*, s. 557.

wyrażenia zgody udzielonej ustnie. Zasadne jest zatem udzielenie zgody w formie ustnej w obecności świadka, który mógłby potwierdzić fakt wyrażenia zgody na zabieg przerwania ciąży w przypadku ewentualnego sporu w tym przedmiocie (por. jednak ograniczenia dopuszczalności tego dowodu zawarte w art. 246 k.p.c.⁹ i art. 74 k.c.). Uwagi co do skutków zastrzeżenia formy pisemnej dla zgody kobiety znajdują zastosowanie także do zgody przedstawiciela ustawowego.

W przypadku małoletniej lub kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie wymagana jest pisemna zgoda jej przedstawiciela ustawowego (art. 4a ust. 4 zd. 2 u. pl.r.). Przedstawicielami ustawowymi małoletniej są przede wszystkim jej rodzice (por. art. 98 § 1 k.r.o.¹⁰). Przedstawicielem ustawowym małoletniej może być również opiekun. Zgodnie bowiem z art. 94 § 3 k.r.o., jeżeli żadnemu z rodziców nie przysługuje władza rodzicielska albo jeżeli rodzice są nieznani, ustanawia się dla dziecka opiekę. Przedstawicielem ustawowym małoletniej może być także kurator. Mianowicie zgodnie z art. 99 k.r.o., jeżeli żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską, reprezentuje je kurator ustanowiony przez sąd. Przedstawicielem ustawowym kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie jest co do zasady opiekun. Dla ubezwłasnowolnionej całkowicie ustanawia się bowiem opiekę, chyba że pozostaje ona jeszcze pod władzą rodzicielską (art. 13 § 2 k.c.).

W razie braku zgody przedstawiciela ustawowego do przerwania ciąży jest wymagana zgoda sądu opiekuńczego (art. 4a ust. 4 zd. 6 u. pl.r.). Przedstawiciel ustawowy wyraża zgodę na zabieg przerwania ciąży małoletniej lub kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie. Zgoda sądu opiekuńczego będzie zatem w powyższym przypadku zgodą zastępczą. Należy zauważyć, że zgoda sądu opiekuńczego, o której mowa w art. 4a ust. 4 zd. 6 u. pl.r., wymagana jest zarówno, gdy przedstawiciel ustawowy sprzeciwia się zabiegowi, jak i wówczas, gdy przedstawiciela ustawowego w ogóle nie ma¹¹.

W podsumowaniu tej części uwag należy zauważyć, że do przerwania ciąży, z wyłączeniem kobiety pełnoletniej niebędącej ubezwłasnowolnioną całkowicie, wymagana jest co do zasady podwójna zgoda. W przypadku:

- a) małoletniej powyżej 13. roku życia przepisy u. pl.r. wymagają pisemnej zgody małoletniej i jej przedstawiciela ustawowego;
- b) małoletniej poniżej 13. roku życia przepisy u. pl.r. wymagają pisemnej zgody przedstawiciela ustawowego małoletniej i zgody sądu opiekuńczego;

⁹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. z 2020, poz. 1575 ze zm., dalej jako: k.p.c.

¹⁰ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. z 2020 r., poz. 2020, poz. 1359 ze zm., dalej jako: k.r.o.

¹¹ Por. R. Kubiak, *op.cit.*, s. 557.

- c) ubezwłasnowolnionej całkowicie przepisy u. pl.r. wymagają pisemnej zgody jej przedstawiciela ustawowego i co do zasady zgody ubezwłasnowolnionej.

3. Sąd opiekuńczy

Zgodnie z art. 568 k.p.c. sądem opiekuńczym jest sąd rodzinny. Funkcje sądu opiekuńczego pełni przede wszystkim sąd rejonowy, a w jego ramach wydział rodzinny i nieletnich (art. 12 ust. 1 pkt 3 u.s.p.¹²). Wydział rodzinny i nieletnich nie jest jednak powoływany obligatoryjnie w każdym sądzie (por. art. 12 § 1 pkt 3 u.s.p.). Jeżeli w danym sądzie rejonowym nie został utworzony wydział rodzinny i nieletnich, funkcje sądu opiekuńczego pełni wydział cywilny (por. art. 12 § 1 pkt 1 u.s.p.).

Działanie sądu opiekuńczego stanowi przejaw ingerencji państwa w sprawy rodziny. Rodzina pełni doniosłe funkcje społeczne, szczególnie ważne są zadania rodziny w zakresie wychowania dzieci. Uzasadnieniem zaś ingerencji państwa w sprawy rodziny jest przede wszystkim dobro dziecka¹³.

Dobro dziecka, tj. małoletniej ciężarnej, stanowi uzasadnienie ingerencji państwa w sprawy dotyczące przerywania jej ciąży. Jak bowiem wskazano, do przerywania ciąży małoletniej poniżej 13. roku życia przepisy u. pl.r. wymagają zgody sądu opiekuńczego. Ponadto zgoda sądu opiekuńczego jest wymagana w razie braku, co do zasady, pisemnej zgody¹⁴ przedstawiciela ustawowego małoletniej na przerywanie jej ciąży. Powierzenie sądowi opiekuńczemu rozstrzygania we wskazanych przypadkach wydaje się zatem uzasadnione.

Zasadą jest wszczęcie analizowanego postępowania na wniosek (por. art. 506 k.p.c.)¹⁵. Należy jednak zauważyć, że postępowanie w przedmiocie wyrażenia zgody na przerywanie ciąży małoletniej może być wszczęte także z urzędu. Zgodnie bowiem z art. 570 k.p.c. sąd opiekuńczy może wszcząć postępowanie z urzędu. Każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy (art. 572 § 1 k.p.c.). Wskazany obowiązek ciąży przede wszystkim na urzędach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rzą-

¹² Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. z 2020 r., poz. 2072 ze zm., dalej jako: u.s.p.

¹³ Por. A. Zieliński, *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Warszawa 1975, s. 15-16, 21. Por. także H. Haak, *Ochrona prawna udzielana przez sąd opiekuńczy*, Toruń 2002, s. 99.

¹⁴ W razie wątpliwości co do udzielenia zgody przez przedstawiciela ustawowego można udowodnić, że zgoda ta została udzielona ustnie, o czym była mowa wcześniej przy omawianiu zgody kobiety.

¹⁵ Z uwagi na ograniczony zakres niniejszego opracowania uwagi dotyczące wszczęcia postępowania zostały ograniczone wyłącznie do wskazania przypadków wszczęcia postępowania z urzędu. W szczególności zaś pominięte zostały zagadnienia dotyczące podmiotów uprawnionych do wszczęcia postępowania.

dowej, organach Policji, placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami psychicznie chorymi (por. art. 572 § 2 k.p.c.). W analizowanym postępowaniu uzasadnione będzie wszczęcie postępowania z urzędu w braku zgody przedstawiciela ustawowego kobiety na zabieg przerwania ciąży w sytuacji, gdy ciąża zagraża jej życiu. Podmiotem, który powinien dokonać stosownego zawiadomienia, będzie lekarz odbierający zgodę na zabieg. Lekarz powinien zatem dokonać stosownego zawiadomienia sądu opiekuńczego w przypadku wyrażenia przez kobietę zgody na przerwanie ciąży i przy jednoczesnym sprzeciwie jej przedstawiciela ustawowego¹⁶, a także w przypadku braku zgody przedstawiciela ustawowego, w sytuacji gdy kobieta nie wyraża zgody na zabieg, gdyż jest ubezwłasnowolniona całkowicie, zaś stan jej zdrowia nie pozwala na złożenie stosownego oświadczenia (por. art. 4a ust. 4 zd. 5 u. pl.r.) albo przerwanie ciąży ma nastąpić u małoletniej poniżej 13. roku życia (por. art. 4a ust. 4 zd. 4 u. pl.r.).

Podobnie lekarz powinien zawiadomić sąd opiekuńczy w przypadku braku jednolitego zdania przedstawicieli ustawowych małoletniej, tj. rodziców, w przedmiocie przerwania ciąży. Jeżeli bowiem jeden z przedstawicieli ustawowych wyraża zgodę, drugi zaś oponuje, sprawę powinien rozstrzygnąć sąd opiekuńczy. Nie można bowiem poprzestać na zgodzie jednego rodzica przy jednoczesnym sprzeciwie drugiego, wyrażonym np. poprzez stawienie się u lekarza i złożenie oświadczenia o odmowie wyrażenia zgody na zabieg u małoletniej, w formie ustnej bądź pisemnej¹⁷. Przepis art. 4a ust. 4 u. pl.r. stanowi o zgodzie przedstawiciela ustawowego. Formalnie nie ma więc przeszkód do wykonania zabiegu przy braku zgody drugiego przedstawiciela. Lekarz nie powinien zatem wymagać zgody obojga rodziców na przerwanie ciąży małoletniej. W przepisie art. 4a ust. 4 u. pl.r. użyto bowiem pojęcia „przedstawiciel ustawowy” w liczbie pojedynczej. Wystarczającą jest zatem zgoda jednego z przedstawicieli ustawowych, w sytuacji gdy jest ich dwóch. Jednakże lekarz, który otrzymuje zgodę jednego z rodziców, uzyskując jednocześnie stanowczy sprzeciw drugiego, powinien poinformować o tej okoliczności sąd opiekuńczy. Zgodnie bowiem z art. 97 § 1 k.r.o., jeżeli władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom, każdy z nich jest obowiązany i uprawniony do jej wykonywania. Jednakże o istotnych sprawach dziecka rodzice rozstrzygają wspólnie, a w braku porozumienia między nimi rozstrzyga sąd opiekuńczy (por. art. 97 § 2 k.r.o.). Sprawa dotycząca przerwania ciąży małoletniej jest istotną sprawą dziecka.

¹⁶ Chodzi zatem o małoletnią powyżej 13. roku życia, a także o kobietę ubezwłasnowolnioną całkowicie, której stan zdrowia pozwala na wyrażenie zgody.

¹⁷ Por. M. Świdarska, *Zgoda pacjenta na zabieg medyczny*, Toruń 2007, s. 45; R. Kubiak, *op.cit.*, s. 346.

W konsekwencji w braku porozumienia między rodzicami w przedmiocie zgody na wykonanie zabiegu przerywania ciąży powinien rozstrzygnąć sąd opiekuńczy.

4. Małoletnia powyżej 13. roku życia

W przypadku małoletniej powyżej 13. roku życia wymagana jest pisemna zgoda tej osoby (art. 4a ust. 4 zd. 3 u. pl.r.). Ponadto zgodę na przerwanie ciąży takiej małoletniej wyraża przedstawiciel ustawowy (art. 4a ust. 4 zd. 2 u. pl.r.). W powyższym przypadku mamy zatem do czynienia z tzw. podwójną zgodą – małoletniej i jej przedstawiciela ustawowego.

Co do zasady nie jest wymagana zgoda sądu opiekuńczego na dokonanie zabiegu przerywania ciąży małoletniej powyżej 13. roku życia. Jeżeli wskazana małoletnia i jej przedstawiciel ustawowy wyrazili zgodę na przerwanie ciąży małoletniej, sąd opiekuńczy nie uczestniczy w podejmowaniu decyzji. Wyjątkowo jednak w sytuacji braku zgody przedstawiciela ustawowego na wykonanie wskazanego zabiegu niezbędna będzie ingerencja sądu opiekuńczego (por. art. 4a ust. 4 zd. 6 u. pl.r.).

W trakcie toczącego się postępowania w przedmiocie wyrażenia zgody przez sąd opiekuńczy na przerwanie ciąży małoletniej powyżej 13. roku życia, przy braku zgody jej przedstawiciela ustawowego na wykonanie zabiegu, istotna jest pozycja procesowa tej małoletniej. Zgodnie z art. 573 § 1 k.p.c. osoba pozostająca pod władzą rodzicielską, opieką albo kuratelą ma zdolność do podejmowania czynności w postępowaniu dotyczącym jej osoby, chyba że nie ma zdolności do czynności prawnych. Sąd może ograniczyć lub wyłączyć osobisty udział małoletniego w postępowaniu, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze (art. 573 § 2 k.p.c.). Postępowanie w przedmiocie wyrażenia zgody przez sąd opiekuńczy na przerwanie ciąży dotyczy osoby małoletniej. W konsekwencji małoletnia ograniczona w zdolności do czynności prawnych, tj. która ukończyła 13. rok życia, ma zdolność do podejmowania czynności w postępowaniu dotyczącym wyrażenia zgody na przerwanie jej ciąży. Małoletnia, która ukończyła 13 lat, jest traktowana jak pełnoletni uczestnik postępowania. Przysługuje jej w szczególności prawo do udziału w posiedzeniach sądu, zgłaszania wniosków oraz wypowiedzania się co do przedmiotu postępowania¹⁸. Konstrukcja rozszerzonej zdolności procesowej¹⁹ zawarta w art. 573 § 1 k.p.c. ma szczególne znaczenie w analizowanym postępowaniu

¹⁸ Por. A. Zieliński, *op.cit.*, s. 99.

¹⁹ Terminem tym posłużyła się A. Góra-Błaszczkowska, *Komentarz do art. 573 k.p.c.*, teza nr 4, [w:] T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Art. 506-729*, Warszawa 2021, Lex. Jego poprawność może jednak budzić wątpliwości, gdyż jest to w istocie pełna zdolność procesowa małoletniej w postępowaniu przez sądem opiekuńczym. Por. także M. Malczyk, [w:] A. Góra-Błaszczkowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425-729*, Warszawa 2020, s. 606.

niu. Postępowanie to dotyczy bowiem sytuacji, gdy brak jest zgody przedstawiciela ustawowego na przerwanie ciąży, sama zaś małoletnia wyraża zgodę na dokonanie zabiegu. W konsekwencji działanie w takiej sytuacji małoletniej przez jej przedstawiciela ustawowego byłoby niedopuszczalne.

Jeżeli małoletnia powyżej 13. roku życia wyraziła zgodę na przerwanie ciąży, a zgody nie wyraził jej przedstawiciel ustawowy, sąd opiekuńczy powinien rozstrzygnąć w przedmiocie dopuszczalności wykonania zabiegu. Stosownie do wskazanego art. 573 § 1 k.p.c. w postępowaniu tym małoletnia będzie samodzielnie dokonywała czynności procesowych. W przypadku braku zgody przedstawiciela ustawowego sąd opiekuńczy może zastąpić zgodę tego przedstawiciela poprzez wydanie orzeczenia wyrażającego zgodę na dokonanie zabiegu przerwania ciąży. Postanowienie zastępujące zgodę rodzica będącego przedstawicielem ustawowym jest równoznaczne z ingerencją w jego władzę rodzicielską²⁰. W konsekwencji zabieg zostaje wykonany wbrew jego woli²¹. Orzeczenie sądu opiekuńczego zastępujące oświadczenie woli przedstawiciela ustawowego małoletniej prowadzi bowiem do osiągnięcia określonych skutków, tj. uzyskania zgody warunkującej dopuszczalność przerwania ciąży. Skutki te są następstwem orzeczenia, zaś następstwo to nazywane jest konstytutywnym²². W konsekwencji orzeczenie sądu opiekuńczego w przedmiocie wyrażania zgody na przerwanie ciąży małoletniej w wieku powyżej 13. roku życia jest orzeczeniem konstytutywnym. Orzeczenie to bowiem jako zdarzenie cywilnoprawne jest przyczyną powodującą powstanie następstwa w postaci dopuszczalności podjęcia przez lekarza zabiegu przerwania ciąży²³. Ponadto orzeczenie zastępujące zgodę przedstawiciela ustawowego usuwa bezprawność działania lekarza wykonującego zabieg przerwania ciąży.

Należy podkreślić, że orzeczenie sądu opiekuńczego wyrażające zgodę na zabieg przerwania ciąży odnosi się do konkretnego stanu faktycznego, tj. do przerwania konkretnej ciąży²⁴. Sam zaś zabieg przerwania ciąży musi być z natury rzeczy wykonany dość szybko. Przy czym sąd opiekuńczy, zgodnie z art. 577 k.p.c., może zmienić swoje postanowienie, nawet prawomocne, jeżeli wymaga tego dobro osoby, której postępowanie dotyczy. W konsekwencji sąd opiekuńczy może zmienić

²⁰ Por. A. Kallaus, *Udział osoby małoletniej w postępowaniu opiekuńczym*, Poznań 2015, s. 259.

²¹ Podobnie wbrew woli rodziców sąd opiekuńczy wydał orzeczenie na dokonanie u małoletniej transfuzji krwi, w sytuacji gdy rodzice dziecka ze względów religijnych sprzeciwiali się temu zabiegowi. Sąd, działając na podstawie art. 109 k.r.o. w zw. z art. 569 § 2 k.p.c., kierując się dobrem dziecka, zezwolił na ten zabieg (por. H. Dolecki, *Ingerencja sądu opiekuńczego w wykonywanie władzy rodzicielskiej*, Warszawa 1983, s. 49).

²² Por. K. Korzan, *Orzeczenia zastępujące oświadczenia woli w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1977, s. 54, 55.

²³ Por. K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, s. 105 i n.; *idem*, *Orzeczenia zastępujące...*, s. 55.

²⁴ Uwaga ta dotyczy nie tylko zgody sądu opiekuńczego, ale również zgody kobiety i przedstawiciela ustawowego.

swoje postanowienie, zarówno pozytywne, jak i negatywne, mając na uwadze dobro małoletniej.

Należy rozważyć okoliczności, które sąd opiekuńczy powinien wziąć pod uwagę, wydając orzeczenie zastępujące zgodę przedstawiciela ustawowego na przerywanie ciąży. Jak zaznaczono na wstępie, przesłanki dopuszczalności przerywania ciąży zostały określone w art. 4a ust. 1 pkt 1 i 3 u. pl.r. Zgodnie z tymi przepisami przerywanie ciąży może być dokonane wyłącznie przez lekarza, w przypadku gdy ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej albo zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego. Wskazane przesłanki są warunkami koniecznymi dopuszczalności przerywania ciąży. Sąd w analizowanym postępowaniu bada również przesłanki odmowy udzielenia zgody przez przedstawiciela ustawowego. Przedstawiciel ustawowy może bowiem odmówić zgody na przerywanie ciąży małoletniej, mając na względzie jej zdrowie fizyczne i psychiczne, np. obawiając się, że przerywanie ciąży zagrozi zdrowiu małoletniej. Przesłanką odmowy zgody mogą być również kwestie światopoglądowe. Sąd powinien przeanalizować wszystkie te okoliczności, wydając orzeczenie zastępujące zgodę przedstawiciela ustawowego na przerywanie ciąży. W konsekwencji sąd opiekuńczy może odmówić wyrażenia zgody na przerywanie ciąży, gdy nie zachodzi jedna z przesłanek wskazanych w art. 4a ust. 1 pkt 1 i 3 u. pl.r., a także wówczas, gdy np. przerywanie ciąży zagrozi życiu małoletniej lub negatywnie wpłynie na stan jej zdrowia. Sąd opiekuńczy powinien zatem zbadać, czy zachodzi podstawa prawna do wykonania zabiegu przerywania ciąży, a także poddać analizie okoliczności stanowiące podstawę odmowy przedstawiciela ustawowego. Dopuszczalne jest więc zarówno wydanie postanowienia odmawiającego wyrażenia zgody, jak i wyrażającego zgodę na zabieg, tj. zastępującego zgodę przedstawiciela ustawowego. W celu zaś zbadania okoliczności stanowiących podstawę wydania stosownego orzeczenia zastosowanie znajdzie przepis art. 576 k.p.c. umożliwiający wysłuchanie zarówno przedstawiciela ustawowego, jak i małoletniej. Zgodnie bowiem z art. 576 § 1 zd. 1 k.p.c. przed wydaniem orzeczenia co do istoty sprawy sąd opiekuńczy wysłucha przedstawiciela ustawowego osoby, której postępowanie dotyczy. Ponadto sąd w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, uwzględniając w miarę możliwości jego rozsądne życzenia (art. 576 § 2 zd. 1 k.p.c.)²⁵.

²⁵ Szczegółowe opracowanie instytucji wysłuchania w trybie art. 576 k.p.c. w kontekście przerywania ciąży nie mieści się w ściśle określone ramy niniejszego artykułu. Problematyka ta wymaga odrębnego opracowania naukowego. W konsekwencji została ona w niniejszym artykule ograniczona. W szczególności zaś pominięte zostały zagadnienia dotyczące obligatoryjności wysłuchania, charakteru prawnego wysłuchania, a także znaczenia stanowiska prezentowanego podczas wysłuchania.

Należy także rozstrzygnąć, czy w przypadku braku zgody małoletniej w wieku powyżej 13. roku życia sąd opiekuńczy może wyrazić zgodę na dokonanie zabiegu przerwania ciąży i w konsekwencji wydać orzeczenie zastępujące zgodę tej małoletniej. Stosownie bowiem do art. 4a ust. 4 zd. 3 u. pl.r. do przerwania ciąży małoletniej powyżej 13. roku życia wymagana jest pisemna zgoda tej osoby. Zgodnie zaś z poglądem wyrażonym przez A. Kallausa w wypadku ciężarnej w wieku powyżej 13 lat przełamanie jej oporu nie jest w ogóle możliwe ani przez przedstawiciela ustawowego, ani przez sąd opiekuńczy. Jak podnosi wskazany autor, brak jej zgody, bez względu na przyczynę, wyklucza możliwość udzielenia zezwolenia na zabieg. Uwidacznia się tu autonomia osoby, której sprawa dotyczy, i to bez względu na jej zdolność do czynności prawnych. Tylko brak zgody jej przedstawiciela może być zastąpiony orzeczeniem sądu opiekuńczego²⁶. Należy przychylić się do stanowiska prezentowanego przez A. Kallausa w części, w której wskazany autor podnosi brak możliwości wyrażenia zgody na przerwanie ciąży za małoletnią powyżej 13. roku życia. Przepisy u. pl.r. przewidują bowiem możliwość zastąpienia przez sąd opiekuńczy zgody przedstawiciela ustawowego (por. art. 4a ust. 4 zd. 2 i 6 u. pl.r.). Ponadto zaś zgoda sądu opiekuńczego wymagana jest do przerwania ciąży małoletniej poniżej 13. roku życia (por. art. 4a ust. 4 zd. 4 u. pl.r.). W tym jednak przypadku małoletnia poniżej 13. roku życia nie wyraża zgody na przerwanie jej ciąży, a jedynie wyraża własną opinię²⁷. Brak jest natomiast w przepisach u. pl.r. regulacji dopuszczającej zastąpienie zgody małoletniej powyżej 13. roku życia zgodą sądu opiekuńczego. Regulacji takiej nie można domniemywać, w szczególności bowiem wprowadza ona istotne ograniczenie prawa małoletniej do decydowania o sobie. W konsekwencji należy stwierdzić, że sąd opiekuńczy nie ma uprawnienia do wyrażenia zastępczej zgody na zabieg przerwania ciąży małoletniej powyżej 13. roku życia, w sytuacji gdy małoletnia ta nie wyraziła zgody na wykonanie zabiegu. Zgodnie bowiem z preambułą do u. pl.r. należy uznać prawo każdego do odpowiedzialnego decydowania o posiadaniu dzieci. Nie można zatem nakazać małoletniej wykonania zabiegu przerwania ciąży, gdy pomimo istnienia przesłanki ustawowej do usunięcia ciąży nie wyraża zgody na zabieg.

Należy przy tym podkreślić, że małoletnia powyżej 13. roku życia, pomimo zgody przedstawiciela ustawowego wyrażonej poprzez złożenie przez tego przedstawiciela

²⁶ Por. A. Kallaus, *op.cit.*, s. 258. Por. także R. Krajewski, *Prawne aspekty ciąży małoletniej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2010, nr 3, s. 44 i n. Jak słusznie podniesiono w literaturze przedmiotu, jeżeli kobieta mająca zdolność do wyrażenia zgody samodzielnej, a także zgody kumulatywnej na zabieg aborcji, zgody nie wyraża, decyzja ta ma charakter ostateczny i nie podlega ocenie sądu opiekuńczego (T. Dukiet-Nagórska, E. Plebanek, [w:] T. Dukiet-Nagórska, A. Liszewska, E. Zielińska (red.), *System Prawa Medycznego. Tom III. Odpowiedzialność prawna w związku z czynnościami medycznymi*, Warszawa 2021, pkt 3.9.2.2., Lex).

²⁷ Szerzej na ten temat w pkt 5 niniejszego opracowania pt. *Małoletnia poniżej 13. roku życia*.

stosownego oświadczenia bądź poprzez zastępcze orzeczenie sądu opiekuńczego, może nie stawić się na planowany zabieg. Nie ma wówczas podstaw do zastosowania wobec tej małoletniej jakichkolwiek sankcji. A. Kallaus, w przytoczonym na wstępie niniejszego akapitu stanowisku, błędnie używa zatem sformułowania „przełamanie oporu małoletniej”. W omawianym znaczeniu możemy mówić jedynie o zastąpieniu zgody poprzez wydanie stosownego orzeczenia. Orzeczenie sądu opiekuńczego nie oznacza bowiem przymusu. Orzeczenie to nie nakazuje przerywania ciąży, a jak już wskazano, znosi bezprawność działania lekarza wykonującego zabieg. W konsekwencji ma ono przede wszystkim znaczenie dla lekarza wykonującego zabieg. W praktyce zaś orzeczenie to może nie zostać wykorzystane, gdy małoletnia nie wyrazi zgody na zabieg, nie stawi się na planowany zabieg bądź cofnie uprzednio wyrażoną zgodę.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że cofnięcie zgody na przerywanie ciąży przez małoletnią powyżej 13. roku życia pociąga za sobą odmienne konsekwencje niż niestawienie się tej małoletniej na planowany zabieg. Należy bowiem zauważyć, że zgoda na zabieg, w tym zabieg przerywania ciąży, jest odwołalna²⁸. Wyrażona zgoda wiąże zatem małoletnią do chwili jej odwołania²⁹. W przypadku odwołania zgody przez małoletnią zgoda ta przestaje wiązać, a w konsekwencji w razie ponownego zamiaru wykonania zabiegu przerywania ciąży małoletnia powinna ponownie wyrazić zgodę na zabieg. W sytuacji zaś niestawienia się przez małoletnią na planowany termin usunięcia ciąży jej zgoda jest nadal aktualna. Nie ma zatem potrzeby ponownego wyrażania zgody. Należy zaś wyznaczyć kolejny termin zabiegu.

Jak wskazano, małoletnia powyżej 13. roku życia jest uprawniona do wyrażenia zgody na przerywanie jej ciąży. Należy przy tym zauważyć, że mogą wystąpić sytuacje, w których może być ona niezdolna do świadomego wyrażenia zgody, np. gdy ciąża zagraża jej życiu, zaś sama małoletnia znajduje się w stanie terminalnym. W takim przypadku zachodzi niemożność uzyskania zgody małoletniej powyżej 13. roku życia, nie zaś odmowa tej zgody. Zabieg przerywania ciąży jest we wskazanej sytuacji zabiegiem stwarzającym podwyższone ryzyko dla pacjentki³⁰. W konsekwencji zastosowanie wówczas znajdzie przepis art. 34 ust. 3 i ust. 7 u. z.lek.³¹.

²⁸ Por. M. Sośniak, *Cywilnoprawna odpowiedzialność lekarza*, Warszawa 1989, s. 124; M. Safjan, *Prawo i medycyna. Ochrona praw jednostki a dylematy współczesnej medycyny*, Warszawa 1998, s. 34, 35; M. Świdorska, *op.cit.*, s. 29; M. Paszkowska, *Prawo dla lekarzy*, Warszawa 2016, s. 136.

²⁹ Por. I. Kunicki, *Uzyskiwanie zgody na udzielenie świadczenia zdrowotnego osobie niezdolnej do świadomego wyrażenia zgody*, [w:] G. Gura (red.), P. Bednarski, *Prawne aspekty medycyny dotyczące stanów terminalnych*, Warszawa 2021, s. 3.

³⁰ J. Haberko wskazuje, że przerywanie ciąży w sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia kobiety ciężarnej to zabieg obciążony podwyższonym ryzykiem (Por. J. Haberko, *Cywilnoprawna ochrona dziecka poczętego a stosowanie procedur medycznych*, Warszawa 2010, rozdział V, pkt 4.2.3., Lex).

³¹ Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 roku o zawodzie lekarza i lekarza dentysty, t.j., Dz.U. z 2021 r., poz. 790, dalej jako: u. z.lek.

Zgodnie z art. 34 ust. 3 u. z.lek. lekarz może wykonać zabieg lub zastosować metodę leczenia lub diagnostyki stwarzającą podwyższone ryzyko dla pacjenta wobec pacjenta małoletniego, ubezwłasnowolnionego bądź niezdolnego do świadomego wyrażenia pisemnej zgody, po uzyskaniu zgody jego przedstawiciela ustawowego, a gdy pacjent nie ma przedstawiciela lub gdy porozumienie się z nim jest niemożliwe – po uzyskaniu zezwolenia sądu opiekuńczego. W przypadku zatem, gdy małoletnia znajduje się w stanie terminalnym, do przerwania jej ciąży niezbędne jest uzyskanie co do zasady zgody jej przedstawiciela ustawowego. Jeżeli zaś małoletnia nie ma przedstawiciela ustawowego lub porozumienie się z nim jest niemożliwe, celem przerwania jej ciąży konieczne jest uzyskanie zgody sądu opiekuńczego³². Wskazana zgoda przedstawiciela ustawowego albo ewentualnie sądu opiekuńczego zastępuje zgodę małoletniej, która z uwagi na stan zdrowia nie może jej wyrazić samodzielnie. Ponadto zaś w przedstawionej sytuacji lekarz może wykonać zabieg przerwania ciąży bez zgody przedstawiciela ustawowego małoletniej bądź zgody właściwego sądu opiekuńczego, gdy zwłoka spowodowana postępowaniem w sprawie uzyskania zgody groziłaby małoletniej niebezpieczeństwem utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia (por. art. 34 ust. 7 zd. 1 u. z.lek.). W takim przypadku lekarz ma obowiązek, o ile to możliwe, zasięgnąć opinii drugiego lekarza, w miarę możliwości tej samej specjalności. O wykonywanych czynnościach lekarz niezwłocznie zawiadamia przedstawiciela ustawowego, opiekuna faktycznego lub sąd opiekuńczy (art. 34 ust. 7 zd. 1 u. z.lek.).

5. Małoletnia poniżej 13. roku życia

W przypadku małoletniej poniżej 13. roku życia do przerwania jej ciąży wymagana jest zgoda sądu opiekuńczego, a małoletnia ma prawo do wyrażenia własnej opinii (por. art. 4a ust. 4 zd. 4 u. pl.r.). Zgodnie zaś z art. 4a ust. 4 zd. 2 u. pl.r. wymagana jest również zgoda przedstawiciela ustawowego małoletniej. W tym wypadku mamy do czynienia z podwójną zgodą kumulatywną, tj. zgodą przedstawiciela ustawowego małoletniej i zgodą sądu opiekuńczego³³. Sama zaś małoletnia nie wyraża zgody na wykonanie zabiegu przerwania ciąży, a, jak wskazano, wyraża „jedynie” własną opinię.

W doktrynie wskazuje się, że przepis art. 4a ust. 4 zd. 4 u. pl.r. nadaje opinii kobiety ciężarnej doniosłe znaczenie. W szczególności bowiem sąd opiekuńczy nie powinien rozstrzygać sprawy wbrew woli małoletniej poniżej 13. roku życia. Udzielenie zaś zgody na zabieg, mimo sprzeciwu ciężarnej poniżej 13. roku życia,

³² Por. I. Kunicki, *op.cit.*, s. 3.

³³ Por. uwagi na temat zgody kumulatywnej: B. Kmiecik, *Prawa dziecka jako pacjenta*, Warszawa 2016, s. 215 i n.

powinno być podyktowane wyjątkowymi okolicznościami³⁴. Ustawodawca w preambule u. pl.r. uznał bowiem prawo każdego, a zatem również małoletniej ciężarnej w wieku poniżej 13. roku życia, do odpowiedzialnego decydowania o posiadaniu dzieci. W związku z tym dziecko w zakresie utrzymania ciąży nie może podlegać wyłącznie władzy przedstawiciela ustawowego. Niemniej jednak powyższa sprawa wciąż znajduje się w obszarze sprawowania pieczy nad osobą małoletnią przez rodziców³⁵.

Małoletnia poniżej 13. roku życia nie ma zdolności do podejmowania czynności w postępowaniu dotyczącym wyrażenia zgody na przerwanie jej ciąży. Nie ma ona bowiem zdolności do czynności prawnych, a w konsekwencji nie ma zdolności procesowej. Zgodnie zaś z art. 66 k.p.c. osoba fizyczna niemająca zdolności procesowej może podejmować czynności procesowe tylko przez swego przedstawiciela ustawowego. Co do zasady we wskazanym postępowaniu w imieniu i na rzecz małoletniej powinien działać jej przedstawiciel ustawowy. Z uwagi na szczególnie przedmiot oraz charakter postępowania o wyrażenie zgody przez sąd opiekuńczy na przerwanie ciąży małoletniej zasadne wydaje się stwierdzenie, że małoletnia, która nie ukończyła 13. roku życia, powinna być reprezentowana przez kuratora ustanowionego na podstawie art. 98 § 2 pkt 1 w zw. z art. 99 k.r.o., ze względu na teoretyczny konflikt interesów pomiędzy nią a jej przedstawicielem ustawowym³⁶.

W wypadku rozstrzygnięcia o dopuszczalności przerwania ciąży w stosunku do małoletniej w wieku poniżej 13 lat, przy jednoczesnej zgodzie jej rodziców, sąd opiekuńczy powinien rozważyć zawiadomienie prokuratora w celu stworzenia dodatkowej ochrony interesu małoletniej oraz rozpatrzyć możliwość wstrzymania wykonania orzeczenia aż do jego uprawomocnienia się (art. 521 § 2 k.p.c.). Doniosłość decyzji w tym przedmiocie wymaga bowiem dodatkowych gwarancji procesowych dla małoletniej³⁷.

Zgodnie z art. 59 k.p.c. sąd zawiadamia prokuratora o każdej sprawie, w której uważa jego udział za potrzebny. Zawiadomienie prokuratora o sprawie może nastąpić w każdym stadium postępowania poprzez doręczenie mu pisma zawierającego opis stanu faktycznego sprawy wraz z uzasadnieniem, dlaczego sąd uznał udział prokuratora za potrzebny³⁸. Sąd nie musi zatem *a priori* zakładać, że zawsze w postępowaniu o wyrażenie zgody na przerwanie ciąży małoletniej poniżej 13. roku życia udział prokuratora będzie niezbędny. Rozstrzygają w tym zakresie okoliczności konkretnej sprawy, które ujawniają się po wszczęciu postępowania.

³⁴ Por. *ibidem*, s. 258.

³⁵ Por. *ibidem*, s. 258, 259.

³⁶ Por. *ibidem*, s. 258.

³⁷ Por. *ibidem*, s. 259.

³⁸ E. Stefańska, *Komentarz do art. 59 k.p.c.*, [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1–477*, Warszawa 2021, Lex.

Wówczas zatem, jeżeli sąd stwierdzi, że udział prokuratora jest potrzebny, powinien dokonać stosownego zawiadomienia.

6. Kobieta ubezwłasnowolniona całkowicie

Jak już zaznaczono, co do zasady do przerwania ciąży jest wymagana pisemna zgoda kobiety. W przypadku kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie wymagana jest pisemna zgoda jej przedstawiciela ustawowego (por. art. 4a ust. 4 zd. 1 i 2 u. pl.r.). W przypadku kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie wymagana jest także pisemna zgoda tej osoby, chyba że na wyrażenie zgody nie pozwala stan jej zdrowia psychicznego. W razie braku zgody przedstawiciela ustawowego do przerwania ciąży wymagana jest zgoda sądu opiekuńczego (art. 4a ust. 4 zd. 5 i 6 u. pl.r.). W takim przypadku mamy zatem do czynienia z tzw. podwójną zgodą.

Zgodnie z art. 13 § 1 k.c. osoba, która ukończyła lat trzynaście, może być ubezwłasnowolniona całkowicie, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem. Dla ubezwłasnowolnionego całkowicie ustanawia się opiekę, chyba że pozostaje on jeszcze pod władzą rodzicielską (art. 13 § 2 k.c.). Małoletnia, która ukończyła 13. rok życia i została ubezwłasnowolniona całkowicie, pozostaje pod władzą rodzicielską. Co do zasady jest reprezentowana przez jednego z rodziców. Jeżeli zaś kobieta ukończyła 18. rok życia i została ubezwłasnowolniona całkowicie, pozostaje pod opieką. Co do zasady jest ona reprezentowana przez opiekuna. Jednakże zarówno w przypadku małoletniej powyżej 13. roku życia, jak i kobiety po ukończeniu 18. roku życia należy się opowiedzieć za wyłączeniem reprezentacji rodzica i opiekuna oraz ustanowieniem kuratora do reprezentacji w postępowaniu o wyrażenie zgody na przerwanie ciąży³⁹. Ingerencja sądu opiekuńczego w stosunku do kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie została przewidziana jedynie w braku zgody przedstawiciela ustawowego (por. art. 4a ust. 4 zd. 6 u. pl.r.). W konsekwencji w postępowaniu tym może zaistnieć konflikt interesów pomiędzy kobietą ubezwłasnowolnioną całkowicie a jej przedstawicielem ustawowym, w sytuacji gdy kobieta wyraża zgodę na przerwanie ciąży, zaś jej przedstawiciel ustawowy odmawia zgody. Podobnie, gdy kobieta ze względu na stan psychiczny nie jest w stanie złożyć stosownego oświadczenia w zakresie zgody bądź jej odmowy, zaś przedstawiciel ustawowy odmawia

³⁹ Zgodnie z art. 99 § 1 k.r.o. dla dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską, którego żadne z rodziców nie może reprezentować, sąd opiekuńczy ustanawia kuratora reprezentującego dziecko. Przepis ten, na podstawie art. 175 k.r.o., stosowany jest odpowiednio do opieki sprawowanej nad ubezwłasnowolnionym całkowicie.

zgody. Wówczas istnieje teoretyczny konflikt interesu między ubezwłasnowolnioną, której zdania sąd nie poznał, a jej przedstawicielem ustawowym.

W przypadku, gdy kobieta nie złożyła stosownego oświadczenia w przedmiocie przerywania jej ciąży, gdyż nie pozwala na to stan jej zdrowia psychicznego, sąd opiekuńczy powinien zawiadomić prokuratora w celu ochrony interesu kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie (por. art. 59 k.p.c.). W wyroku z dnia 6 kwietnia 2005 r.⁴⁰ Sąd Najwyższy stwierdził bowiem, że sąd ma obowiązek uznania udziału w sprawie prokuratora za potrzebny i zawiadomienia go o sprawie, gdy strona znajduje się w stanie wyłączającym świadome i swobodne powzięcie decyzji. Rozpoznanie, bez zawiadomienia o sprawie prokuratora, apelacji strony chorej psychicznie i na skutek choroby niezdolnej do świadomego podejmowania decyzji, niemającej ustanowionego pełnomocnika procesowego, pozbawia stronę możliwości obrony swoich praw, co powoduje nieważność postępowania na podstawie art. 379 pkt 5 k.p.c.⁴¹

7. Podsumowanie

W konkluzjach należy podkreślić, że omówione w niniejszym opracowaniu przypadki przerywania ciąży, w których ustawodawca dopuszcza ingerencję sądu opiekuńczego, są uzasadnione. Sąd opiekuńczy nie został bowiem zaangażowany w każdy przypadek przerywania ciąży. Konieczność wyrażenia zgody przez sąd opiekuńczy na wykonanie wskazanego zabiegu została przewidziana w dwóch przypadkach, tj. co do przerywania ciąży małoletniej poniżej 13. roku życia (por. art. 4a ust. 4 zd. 4 u. pl.r.) oraz w razie braku pisemnej zgody przedstawiciela ustawowego małoletniej lub kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie (art. 4a ust. 4 zd. 2 i 6 u. pl.r.). Rola sądu opiekuńczego w sprawach z zakresu przerywania ciąży nie została zatem nadmiernie rozbudowana, zaś uprawnienia procesowe przysługujące uczestnikom postępowania zapewniają proporcjonalność pomiędzy działaniem sądu opiekuńczego a autonomią woli osoby, której postępowanie dotyczy. Ponadto, jak wskazano w niniejszym opracowaniu, pomimo wyrażenia zgody przez sąd opiekuńczy na przerwanie ciąży nie można nakazać małoletniej wykonania zabiegu w sytuacji, gdy istnieje przesłanka ustawowa do usunięcia ciąży, zaś małoletnia nie wyraża zgody na zabieg. Niemniej jednak podkreślenia wymaga szczególny charakter spraw rozpoznawanych przez sąd opiekuńczy w postępowaniach uregulowanych

⁴⁰ III CK 319/04, LEX nr 175997.

⁴¹ Por. uzasadnienie wyroku SN z dnia 6 kwietnia 2005 r., III CK 319/04, LEX nr 175997. Por. także P. Telenga, *Komentarz do art. 59 k.p.c.*, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, Warszawa 2019, Lex.

w przepisach u. pl.r. i potrzeba skrupulatnego badania przesłanek stanowiących podstawę wydania orzeczenia.

Literatura

- Dolecki H., *Ingerencja sądu opiekuńczego w wykonywanie władzy rodzicielskiej*, Warszawa 1983.
- Dukiet-Nagórska T., Plebanek E., [w:] Dukiet-Nagórska T., Liszewska A., Zielińska E. (red.), *System Prawa Medycznego. Tom III. Odpowiedzialność prawna w związku z czynnościami medycznymi*, Warszawa 2021.
- Góra-Błaszczkowska A., *Komentarz do art. 573 k.p.c.*, [w:] Wiśniewski T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III. Art. 506–729*, Warszawa 2021.
- Haak H., *Ochrona prawna udzielana przez sąd opiekuńczy*, Toruń 2002.
- Haberko J., *Cywilnoprawna ochrona dziecka poczętego a stosowanie procedur medycznych*, Warszawa 2010.
- Kallaus A., *Udział osoby małoletniej w postępowaniu opiekuńczym*, Poznań 2015.
- Kmiecik B., *Prawa dziecka jako pacjenta*, Warszawa 2016.
- Korzan K., *Orzeczenia zastępujące oświadczenia woli w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1977.
- Korzan K., *Orzeczenia konstytutywne w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972.
- Krajewski R., *Prawne aspekty ciąży małoletniej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2010, nr 3.
- Kubiak R., *Prawo medyczne*, Warszawa 2010.
- Kunicki I., *Uzyskiwanie zgody na udzielenie świadczenia zdrowotnego osobie niezdolnej do świadomego wyrażenia zgody*, [w:] Gura G., Bednarski P. (red.), *Prawne aspekty medycyny dotyczące stanów terminalnych*, Warszawa 2021.
- Malczyk M., [w:] Góra-Błaszczkowska A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, Warszawa 2020.
- Nesterowicz M., *Prawo medyczne*, Toruń 2010.
- Paszkowska M., *Prawo dla lekarzy*, Warszawa 2016.
- Safjan M., *Prawo i medycyna. Ochrona praw jednostki a dylematy współczesnej medycyny*, Warszawa 1998.
- Sobolewski P., *Form of consent*, [w:] Bosek L. (red.), *Medical Law*, Warszawa 2019.
- Sośniak M., *Cywilnoprawna odpowiedzialność lekarza*, Warszawa 1989.
- Stefańska E., *Komentarz do art. 59 k.p.c.*, [w:] Manowska M. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1–477*, Warszawa 2021.
- Świdorska M., *Zgoda pacjenta na zabieg medyczny*, Toruń 2007.
- Telenga P., *Komentarz do art. 59 k.p.c.*, [w:] Jakubecki A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1–729*, Warszawa 2019.
- Zieliński A., *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Warszawa 1975.